

УДК: 005.944:338.439.053(477)

СТАН ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Савенко І.І.

В статті розглянуто тенденції світової продовольчої безпеки та стан продовольчої безпеки населення України. Визначено фактичний стан економічної доступності харчових продуктів населенням України через основні фактори: ціна, обсяги, асортимент та відповідна якість продуктів.

Постановка проблеми. Сучасна світова спільнота занепокоєна питанням глобальної продовольчої безпеки. Події останніх років показують, що у світі стрімко наростає продовольча криза. Якщо в 2007 році, згідно з даними організації з питань продовольства та сільського господарства (ФАО) ООН, річного продовольчого резерву всіх країн світу могло вистачити на 169 днів, то в 2008 році – тільки на 53 дні. ФАО констатує: в світі сьогодні нараховується біля 1 млрд. голодуючих. У зв'язку з цим світові ціни на продукти харчування ростуть і їх стабілізація в ближчі часи не передбачається.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематикою стану продовольчої безпеки займаються ряд вітчизняних вчених, зокрема П. Саблук, В. Андрійчук, Л. Греков, М. Коденська, А.Кузьмін, Ю.В. Коваленко, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, А.Мірошніченко, В. Скороход, А. Шпичак, О. Шуст. Проте немало питань, зокрема, динаміки продовольчої безпеки населення залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка цілі. Вивчення стану продовольчої безпеки населення України та впливу основних факторів: ціна (Ці), обсяги (Обі), асортимент (Асі) та відповідна якість продуктів (Які) на динаміку продовольчої безпеки населення України.

Виклад основного матеріалу. Продовольча безпека держави є важливою складовою частиною економічної та суспільної безпеки держави. Експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я вважають, що стан здоров'я населення на 50% залежить від індивідуального способу життя людини, основним фактором якого є харчування [1, с. 20].

Продовольча безпека - соціально-економічний та екологічний стан в державі при якому всі її громадяни стабільно та гарантовано забезпечені продовольством в необхідній кількості, асортименті та відповідної якості.

Згідно із Законом України «Про продовольчу безпеку України» розрізняють фізичну та економічну доступність харчових продуктів.

Фізична доступність харчових продуктів - постійна наявність для всіх соціальних і демографічних груп населення основних харчових продуктів в місцях їх споживання в обсягах, асортименті та відповідної якості, необхідних для забезпечення раціонального харчування.

Економічна доступність харчових продуктів - стабільна можливість придбання усіма соціальними і демографічними групами населення основних харчових продуктів в цінах, обсягах, асортименті та відповідної якості, необхідних для забезпечення раціонального харчування [2]. Виходячи із визначення, економічна доступність харчових продуктів (ЕДхп) виступає функцією від критеріїв: ціна (Ці), обсяги (Обі), асортимент (Асі) та відповідна якість продуктів (Які), тобто

$$ЕДхп = f(Ці, Обі, Асі, Які) \rightarrow \text{Раціональне харчування}$$

Дослідження дало змогу отримати наступні результати. На вибір продукції того чи іншого цінового сегменту впливає купівельна спроможність населення. В свою чергу купівельна спроможність залежить від величини прожиткового мінімуму, рівня середньодушових загальних доходів, рівні середньодушових грошових доходів. Незважаючи на зростання середньодушових загальних доходів (табл. 1), частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць нижчими прожиткового мінімуму залишається високою і має тенденції до зростання. Питома ваги населення, яке витрачає на харчування понад 60% свого бюджету в червні м-ці 2012 року склала 44,1% [3].

В Україні прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу. Крім того, прожитковий мінімум визначається диференційовано залежно від вікового критерію або ж залежно від соціальної та демографічної групи особи: для дітей віком до 6 років; для дітей віком від 6 до 18 років; для працездатних осіб; для осіб, які втратили працездатність [4].

Другим критерієм виступають обсяги споживаних продуктів, які визначаються через раціональні норми споживання. Раціональні норми споживання харчових продуктів - рекомендовані обсяги споживання основних харчових продуктів, які відповідають сучасним вимогам здорового харчування, необхідного для забезпечення активного і здорового життя.

Раціональним називається таке харчування, яке забезпечує постійність внутрішнього середовища і підтримує життєві прояви організму людини на високому рівні за різних умов праці та побуту.

Наукою про харчування розроблені рекомендації щодо відновлення затрат енергії робітників, зайнятих різними видами трудової діяльності. Рекомендації ґрунтуються на тому, що розумова і фізична праця, а також

праця різної важкості та інтенсивності відрізняються за своїми енерговитратами.

Таблиця 1

Розподіл населення за рівнем середньодушових загальних доходів [5. С.194]

Роки	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Усе населення, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Із середньодушовими загальними доходами у місяць, грн.						
до 300,0	86,6	29,2	3,7	0,9	0,5	0,2
300,1 – 480,0	13,42	34,9	17,9	6,1	4,3	2,0
480,1 – 660		18,8	28,9	15,0	12,5	6,5
660,1 – 840,0		17,13	21,2	19,5	19,0	13,0
840,1 – 1020,0			28,3	18,2	18,3	17,0
1020,1 – 1200,0				12,7	13,9	16,9
1200,1 – 1380,0				9,3	9,7	12,6
1380,1 – 1560,0				5,9	6,7	9,1
1560,1 – 1740,0				3,7	5,1	5,7
1740,1 – 1920,0				2,6	2,9	4,6
понад 1920,0				6,1	7,1	12,4
Середньомісячний розмір прожиткового мінімуму						
	270	423	518	607,5	638,5	843,17
Частка населення із середньо душовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму						
	80,2	55,3	27,2	16,1	15,5	21,8

Наука про харчування виділяє 5 груп працівників залежно від виду їх трудової діяльності: в першу групу входять працівники, зайняті переважно розумовою працею (керівники підприємств, працівники науки, культури тощо); в другу – працівники, зайняті легкою фізичною працею (медсестри, санітарки, продавці тощо); в третю – працівники середньої за важкістю праці (лікарі-хірурги, водії транспортних засобів, працівники суспільного харчування); в четверту – робітники важкої фізичної праці (будівельники, основна маса сільськогосподарських працівників); до п'ятої групи належать працівники, зайняті особливо важкою працею (шахтарі, сталевари, вантажники, праця яких мало механізована). В міру переходу від першої групи до п'ятої збільшується і потреба в енергетичній цінності їжі.

Третій критерій регламентує асортимент основних харчових продуктів, так званого продуктового кошика, який визначає набір основних харчових продуктів у обсягах, що відповідають раціональним нормам їх споживання. До продовольчого кошика входять такі продовольчі товари: хліб і хлібопродукти, м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба і рибопродукти, яйця, овочі, плоди та ягоди, картопля, цукор, олія рослинна [2].

Таблиця 2

Рівень споживання населенням України продуктів продовольчого кошика (на одну особу в рік, кг) [5. С.199]

Продукти продовольчого кошика	Раціональ на норма споживання	Роки								
		1990	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Хліб і хлібопродукти	101	141	125	124	120	116	120	112	111	110
М'ясо і м'ясопродукти	83	68	33	39	42	46	43	50	52	51
Молоко і молокопродукти	380	373	199	226	235	224	225	212	206	205
Риба та рибопродукти	20	18	8	14	14	15	14	15	15	13
Яйця, шт.	290	272	166	238	251	252	245	272	290	310
Овочі та баштанні культури	161	103	102	120	127	118	120	137	144	146
Плоди, ягоди і виноград	90	47	29	37	35	42	41	46	48	53
Картопля	124	131	135	136	134	130	135	133	128	136
Цукор	38	50	37	38	40	40	40	38	38	38
Рослинна олія	13	12	9	14	14	14	14	15	15	14

Згідно із даними табл. 2. всі продукти продовольчого кошика можна виокремити в три групи: до першої групи слід віднести продукти, споживання яких перевищує раціональні норми (хліб та хлібобулочні продукти, картопля, олія), другу групу сформували продукти, рівень споживання яких є нижчим від раціональної норми (м'ясо і м'ясопродукти, молоко і молокопродукти, риба та рибопродукти, овочі та баштанні культури, плоди, ягоди і виноград) і до третьої групи віднесемо

продукти, рівень споживання яких балансує на рівні раціональної норми (яйця, цукор).

Рис. 1. Динаміка споживання продуктів першої групи

Рис. 2. Динаміка споживання продуктів другої групи

Графічна інтерпретація динаміки споживання продуктів першої та другої груп представлені на рис. 1 та рис. 2. Графіки дають змогу зробити висновок, що по аналізованих групах ні у 1990 року та опісля не було досягнуто рівня раціонального споживання. Втім, динаміка обсягів споживання по рокам, має позитивні тенденції. Кількість продуктів харчування першої групи в раціоні населення України поступово знижується до рівня раціональної норми, а другої підвищується до раціональної норми. Це свідчить про те, що продукти низькокалорійні витісняються висококалорійними продуктами і відбувається збалансованість раціону харчування (рис. 3 та рис. 4). У 2011 році по відношенню до 1990 року тільки продукти групи «Молоко і молокопродукти» мають тенденцію до зростання розриву між фактичним

споживанням та раціональною нормою. Всі інші продукти продовольчого кошика мають тенденцію наближення до раціональних норм.

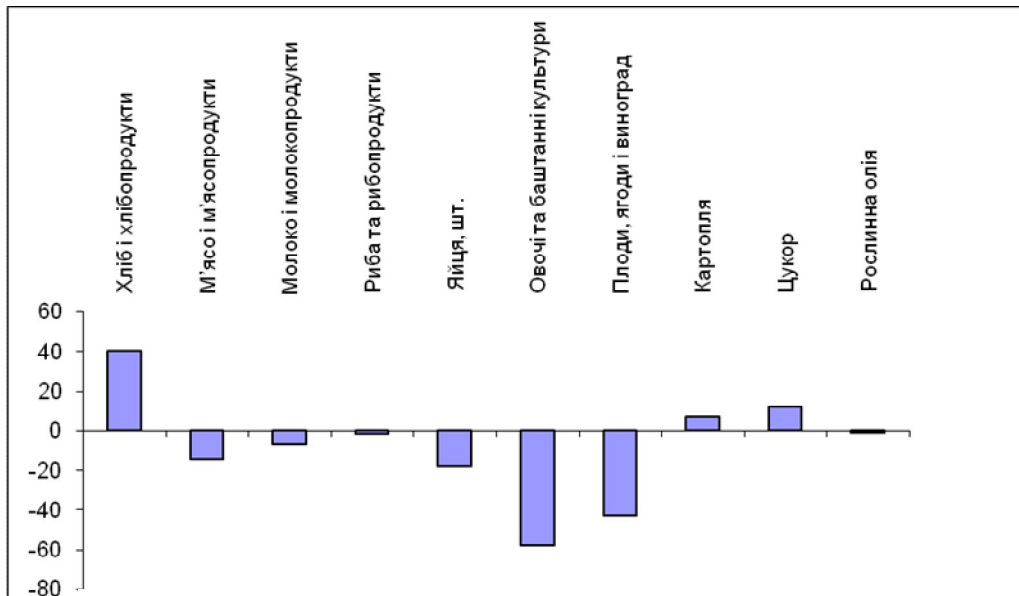

Рис. 3. Співвідношення відповідності фактичного споживання продуктового кошика до нормативного у 1990 році

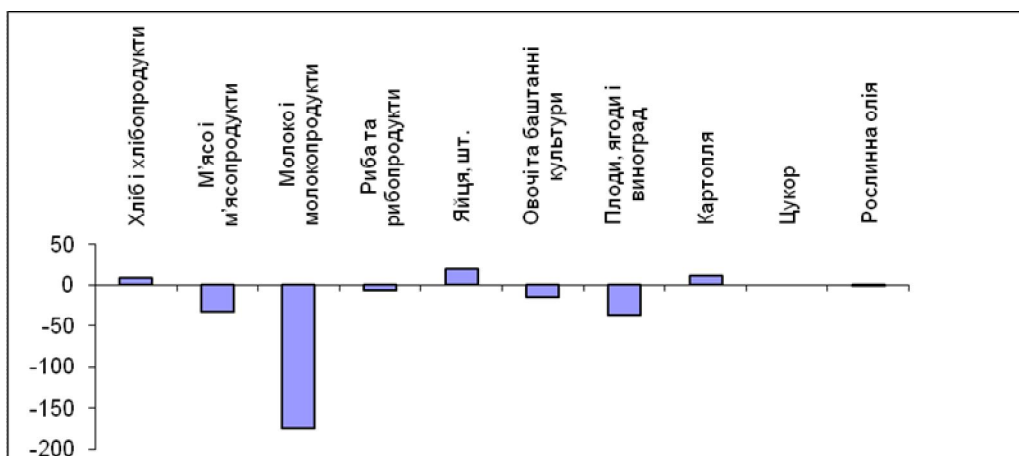

Рис. 4. Співвідношення відповідності фактичного споживання продуктового кошика до нормативного у 2012 році

Четвертим критерієм є якість харчових продуктів.

По-перше, необхідно розглянути наявність чи відсутність в продуктах добавок (консервантів, смакових приправ, барвників і т.п.), вживання яких в їжу може непередбаченим чином вплинути на стан

здоров'я людей. Харчові продукти із вмістом консервантів, харчових добавок, барвників заборонені до продажу в багатьох країнах світу. Втім такої заборони на нормативно-правовому рівні в Україні немає.

По-друге, самі продукти харчування можуть вироблятися із сировини з вмістом генномодифікованих організмів. На теперішній час науково не досліджено вплив генномодифікованих організмів на здоров'я людини, як нинішнього так і майбутніх поколінь.

Загалом у продуктах харчування дозволений вміст ГМО до 0,9 %. Якщо цей показник вищий, на товарі має бути етикетка, що продукт містить генетично модифіковані організми. Однак, такі етикетки не передбачені на молоці, м'ясі, яйцях і сирах, що виготовляють з тварин, годуваних трансгенною кукурудзою чи соєю. Закон України «Про захист прав споживачів» також передбачає маркування продуктів з генетично модифікованими організмами. Таку постанову у 2007 році ухвалив Кабінет міністрів, але згодом скасував її, оскільки і досі у державі не розробили сам механізм маркування. Відтак український споживач, на відміну від європейського, не має чітких відомостей про те, який насправді продукт він купує [6].

По-третє, людині корисно споживати ті продукти, що вирощуються на землях регіону її народження та проживання. Біологічно це обґрунтовується багатовіковою пристосованістю населення до геохімічного ландшафту власного краю. Така аргументація підтверджує необхідність виробництва та споживання традиційної вітчизняної продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В Україні динаміка обсягів споживання харчових продуктів має позитивні тенденції. Кількість низькокалорійних продуктів харчування поступово знижується до рівня раціональної норми, а висококалорійних підвищується до раціональної норми. Виключенням є продукти групи «Молоко і молокопродукти», які мають тенденцію до зростання розриву між фактичним споживанням та раціональною нормою.

Негативним свідченням погіршення споживчих можливостей населення є зростання рівня бідності по структурному критерію, тобто зростання питомої ваги населення, яке витрачає на харчування понад 60%.

Проблемним залишається питання щодо маркування продуктів з генетично модифікованими організмами оскільки в Україні не розроблено механізм маркування. Відтак український споживач не має чітких відомостей про те, який насправді продукт він купує.

Пошук шляхів вирішення означених проблем виступає перспективним напрямом подальших досліджень.

Література:

- 1 Білик Ю.Д. Продовольча безпека України: стан, проблеми та використання потенційних резервів продовольчого забезпечення населення / Ю.Д. Білик. – К. : Фенікс, 2000. – 55 с.
2. Закон України «Про продовольчу безпеку України».
3. Моніторинг ситуації у соціальній сфері України за червень 2012 року. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: <http://cprsr.org.ua>. – Загол. з екрану.
4. Прожитковий мінімум. [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу : <http://www.balance.ua>. – Загол. з екрану.
5. Україна в цифрах. Статистичний збірник / За ред. О.Г.Осауленко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 251с.
6. Модифіковані продукти. Скільки продуктів зі вмістом генетично модифікованих організмів на українському ринку? [Електрон. ресурс]. – Спосіб доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content>. – Загол. з екрану.

Abstracts

Savenko I.I.

State food security populationn of Ukraine

The paper deals with trends in world food security and food security status of the population of Ukraine. Determined the actual state of economic accessibility of food the population of Ukraine through major factors: price, volume, range and quality of the relevant products.